Vince Mátyás

Az ingyenesség ára – miért nem kell díjmentes hírügynökség?

Az új magyar médiaszabályozás nyomán hírszolgáltatásának jelentős részét díjmentesen kliensei rendelkezésre bocsátó MTI – mint ingyenes nemzeti hírügynökség – „unortodox" szervezeti forma. Az ingyenesség következménye minőségromlás, a magyar hírtér jelentős uniformizálódása. A részleges díjmentesség az EU versenyszabályait is sértheti. Ugyancsak „unortodox" megoldás, hogy nemcsak a közrádiót és a köztévéket terelték egy fedél alá, hanem hozzájuk csapták a nemzeti hírügynökséget is. Az így kialakult szervezet tarthatatlanul bonyolult, hiányoznak az egyértelmű jogi és felelősségi viszonyok.

Amennyire a hírügynökségek nemzetközi világát ismerem (a Magyar Távirati Iroda [MTI] elnökeként 2002 és 2010 között nyolc évet töltöttem a nemzeti hírügynökség élén, két évig pedig az Európai Hírügynökségek Szövetségének, az EANA-nak is elnöke voltam), a díjmentes, vagyis ingyenes nemzeti hírügynökség a világban szinte nem létező szervezeti forma. A mostani MTI-n kívül csak egy ilyenről tudok: az olajban gazdag Azerbajdzsán állami hírügynöksége, az Azertassz híreit kapják díjmentesen a helyi médiumok. A másik lényegi, ugyancsak „unortodox" megoldás az új magyar közmédia-rendszerben, amiről szót ejtenék, hogy nemcsak a közrádiót és a köztévéket terelték egy fedél alá, amire világszerte sok jó példa van (például itt a szomszédos Ausztriában az ORF), hanem hozzájuk csapták a nemzeti hírügynökséget is – ilyen, a „körtét az almák közé" megoldást sehol a világban nem láttam. A sokat emlegetett BBC-modell sem ilyen. Nagy-Britanniában ugyanis a BBC nem funkcionál hírügynökségként, viszont több, vele sok tekintetben versengő, magánkézben lévő hírügynökség van a piacon – közülük is kiemelkedik a Reuters és a nálunk kevéssé ismert PA, a Press Association, amely a nagy helyi médiavállalkozások tulajdonában van.

Vegyük először az ingyenességet. Az ingyenes hírszolgáltatás a PR-hírügynökségeknél számít bevett üzleti modellnek, mert ott a hír minél szélesebb körben való terjesztéséért fizetik meg a hírügynökséget. Azt gondolom, hogy az új magyar közmédia-rendszer kitalálói – akiknek a személyét egyébként mind a mai napig nem ismerjük – az MTI ingyenessé tételével pont ezt a célt tűzték ki: minél több médiába jussanak el és ott minél gyakrabban közöljék a menet közben új vágányra állítandó nemzeti hírügynökség híreit.

Visszatekintve az új médiatörvény-csomag nyomán a Magyar Távirati Iroda 2011 májusától bevezetett ingyenes hírszolgáltatására, illetve annak a magyar hírpiacra gyakorolt hatására, megállapítható: a kiegyensúlyozott és pártatlan közszolgálatiság a múlté, helyette van egy kormányközeli hírgyár, amelynek hírei igen széles körben megjelennek a magyar médiában. Nincs pontos adatom a penetráció bővüléséről, de azt tudom, hogy a régi MTI-nél százas nagyságrendekben mozgott a hírelőfizetők száma, az ingyenes MTI hírszolgáltatásra regisztrált kliensek száma pedig már ezer felett van. A regisztráltak között nemcsak a régi előfizetők jelentek meg, az ingyenesség következtében sok korábbi „hírlopó" is legalizálta MTI-s hírfelhasználását. A kormányközeliség irányába való elmozdulás egyébként nem az ingyenesség bevezetésekor kezdődött, hiszen 2010 novemberében a kormánypártokhoz tudottan kötődő új MTI-vezérigazgatót választott az erre jogosult kormánypárti többségű testület, aki gyorsan, s nyilván nem szakmai okokból lecserélte a hírügynökségnél az összes szerkesztőségvezetőt a sportszerkesztőség vezetőjének kivételével.

Az első ok tehát, ami miatt nem jó és nem kell az ingyenes MTI-hírszolgáltatás, hogy egy fejlett demokráciában nem fordulhat elő, hogy a „kormánytámogató" hírek előállítását és hírpiacon való terjedését az adófizetők finanszírozzák. Szerintem ez nem is EU-konform megoldás, de erre még visszatérnék.

A közmédia, és ezen belül a hírügynökség kormányközelivé történt átalakításának megítélését tekintve amúgy maximálisan egyetértek Deutsch Tamással. Nem a mai Deutsch Tamással, hanem az 1994-essel, akitől idézném az akkori médiaháborúban elhangzott, 1994. március 7-ei napirend előtti felszólalását a Parlamentben. Deutsch ezt mondta:

> „A Fidesz megítélése szerint az elmúlt hét végén a Magyar Rádióban alapvetően politikai indíttatásból végrehajtott tisztogatás volt. … Ebben a helyzetben kell kimondanunk azt, hogy megálljt kell parancsolni ezeknek az eseményeknek! Ameddig a politikusok nem tudnak megszabadulni attól a rögeszmétől, hogy politikai sikereik és kudarcaik csak attól függenek, hogy ki hódítja meg éppen a médiát, addig ennek csak az újságírók és ezen keresztül a közvélemény fogja meginni a levét. Akiket most a politikai represszió sújtott, azoknak helyük van a tömegtájékoztatásban, és olyan jogi feltételeket kell teremteni, amelyek között a szakmai hozzáértés és nem az éppen kormányon levők politikai vonzódása határozza meg azt, hogy ki, mikor szólhat a közvéleményhez."[1]

Szóval egyetértünk. Demokráciákban nem illendő, ha az éppen kormányzó erő egyértelműen uralni szeretné a közmédiát. Mert nálunk most ez a helyzet. Az ellenzéki tüntetésekről szóló tudósítások elfogultságai, a kormányt bíráló külföldi sajtóvisszhangok pozitív cikkek közé csomagolása, a kormányzati propaganda-szempontok nyilvánvaló preferálása, a kormánnyal szembeni kritikus hangok háttérbe szorítása – ezek mind-mind e hatalmi nyomás folyamatosan érzékelhető elemei.

A második ok, ami miatt ellene vagyok az MTI ingyenességének, az a bekövetkezett minőségromlás, amely több elemből áll össze. Az egyik elemet már említettem: ez a pártatlanság és a kiegyensúlyozottság háttérbe szorulása, ami nemcsak azt jelenti, hogy melyik párt politikusai milyen arányban szerepelnek a megjelenési statisztikákban. A minőség romlása nem csupán a kulcspozíciókhoz juttatott bólogatójánosok feltűnésének, illetve a régi szakmai vezetők háttérbe szorításának a következménye, hanem azoknak a jelentős – egyébként elveiben és céljaiban nem világos, s politikai mellékzöngéktől sem mentes – elbocsátási hullámoknak is folyománya, amelyek súlyos veszteségeket okoztak a közmédia szürkeállományában.

Az is minőségrontó, hogy ma a legtöbb hazai médium megelégszik az MTI ingyen nyújtott és felhasználható anyagaival, és nem kér a hírügynökség fizetős szolgáltatásaiból. Tudniillik nem minden MTI-szolgáltatás lett ingyenes: díjmentesen a közszolgálatinak titulált hírkiadáshoz és mintegy napi ötven, MTI által készített hírfotóhoz lehet hozzájutni. A naponta kiadott fotók zöme – köztük a külföldi hírfotók – fizetősek, és a külföldi hírügynökségek híranyagaiért is fizetni kell. Ez a megoldás – ha a felhasználó csak az ingyenes szolgáltatást választja – a korábbi fizetős rendszerhez képest információ-csökkenéssel, azaz minőségromlással jár, mert sok fontos külföldi politikai, gazdasági és sporthír nem jelenik meg a díjmentes kínálatban, és így a magyar médiában sem.

S most lássuk az ingyenesség pénzügyi problémáit. A díjmentessé lett MTI-hírszolgáltatásnak kézzelfogható negatív hatása van a magyar költségvetésre – aminek szerintem a jelenlegi makrogazdasági helyzetben súlyos ellenérvnek kellene vagy inkább kellett volna lennie –, mert évi több mint egymilliárd forint felett van az összeg, amit az MTI kieső piaci bevételei miatt a büdzsének kell pótolnia.

Ha az MTI teljes hírszolgáltatását ingyen adná, az biztosan beleütközne az Európai Unió versenyjogi szabályozásába. Így, hogy csak a szolgáltatások egy része díjmentes, az EU-konformitás szempontjából az egyik fő kérdés, hogy az ingyenes szolgáltatás kizárólag közszolgáltatási tevékenységre terjed-e ki, vagy sem. Mert ha azon túlnyúlik, akkor valószínűsíthetően tiltott állami támogatást kap a hírügynökség, illetve a működését fenntartó MTVA, ugyanis az EU-szabályok alapelve az, hogy kizárólag a közszolgáltatási tevékenység máshonnan meg nem térülő költségei fedezhetők állami támogatásból. Másképpen fogalmazva: a közszolgáltatás nyújtásáért járó állami ellentételezés összege nem haladhatja meg a közszolgálati kötelezettségek teljesítéséhez szükséges nettó költség, valamint egy ésszerű nyereség összegét.

A részleges MTI-díjmentesség az EU versenyszabályainak való megfelelése egy másik szempontból is kétséges: egy, az ingyenes MTI-híreket rendszeresen felhasználó rádió vagy internetes portál tulajdonképpen tiltott állami támogatást vesz igénybe. Egy profitorientált kereskedelmi rádió vagy egy online tartalomszolgáltató nyereségének növeléséhez ugyanis ma az MTI is hozzájárul azzal, hogy nem kér pénzt hírei és fotói egy részéért.

A díjmentesség egy további, az Európai Uniós versenyszabályok betartása szempontjából is aggályos versenytorzító hatása a híreket pénzért áruló versenytársak ellehetetlenítése. Erre már egy konkrét példát sajnos láttunk is: a Független Hírügynökség, amely néhány területen egyre inkább az MTI konkurensévé vált, tavaly kénytelen volt működését abbahagyni főleg azért, mert ügyfeleinek jelentős része átállt az ingyenes MTI-re. A versenytársak ellehetetlenülése nemcsak az érintetteknek fáj, akiknek elvész a befektetésük, s nemcsak a munkatársaknak, akik állásukat veszítik

1 Forrás a www.galamus.hu portál.

el, hanem káros a hírfogyasztó nagyközönség tagjainak is, akik a verseny hiányának következményeit megérzik a hírpiacon. Azt is meg kell említeni ugyanis, hogy a mai magyar hírteret szinte uniformizálta az MTI díjmentessége: sok médiaszereplő felhagyott a saját hírgyártással, mondván: „Majd az MTI-hírekből megoldjuk." Pedig jó színvonalú, gyorsan reagáló, pontos és sokoldalú hírpiac nincs verseny nélkül!

Az említett EU-konformitás ügyébe mélyebben már nem mennék bele, de azt még megemlíteném, hogy az Európai Uniónak a közszolgáltatást nyújtó vállalkozások állami támogatására vonatkozó szabályai több éves előkészítés után éppen az idei évben változtak/változnak markánsan. 2012. január 31-étől az Európai Bizottság módosította a közszolgáltatásokat nyújtó vállalkozásoknak járó ellentételezésre vonatkozó szabályokat. Mivel a kapott ellentételezések – egy szűk körtől eltekintve – állami támogatásnak minősülhetnek, a közszolgáltatót a nem jogszerűen igénybe vett állami támogatás visszafizetésére is kötelezheti majd a Bizottság. Például a Malév ügyében – ha megállapítják a túlzott, s nem szabályos állami támogatást – akár súlyos milliárdok visszafizetését is elrendelheti a Bizottság.

S akkor most jöjjenek az alma és a körte összekeveréséből, azaz a hírügynökség és az igazi közmédia – a műsorszolgáltató rádió és televízió – kvázi-összevonásából származó problémák. Elsőként itt is egy káros, a versenyt korlátozó, és ily módon minőségrontó következményt említenék. Az a költségelőny, amely az új szervezeti felállás nyomán abból keletkezik, hogy egy esemény tudósításához kevesebb ember kell, mint amennyi négy különálló közmédium esetében korábban kellett, szerintem nincs arányban azzal a kárral, amelyet az ily módon óhatatlanul egyneművé váló tudósítások okoznak. Olvasok egy hírt az interneten, majd megnézem a tévéhíradóban – és szinte ugyanazt kapom. S noha nem akarom a múltat szépíteni, de sokan vagyunk, akik még emlékszünk arra a nemes versenyre, amely a Magyar Rádió hírszerkesztősége és az MTI között folyt egy-egy hír minél gyorsabb megszerzése, és a műfaji sajátosságoknak megfelelő tálalása tekintetében. (Egy hírügynökségi hírt ugyanis másképp illik felépíteni, s végső formába önteni, mint egy rádiós hírt…)

Másodikként azt a médiumok összetolása kapcsán felmerülő problémát említeném, hogy az EU szabályrendszere az állami támogatás szempontjából másképp tekint egy köztévére, mint egy közszolgálati hírügynökségre. Mielőtt ezt kifejteném, egy kis kitérőt kell tennem.

Ha még emlékeznek rá, a 2010. június 11-én Cser-Palkovics András és Rogán Antal képviselők által az Országgyűléshez benyújtott médiacsomagból elsőnek elfogadott törvény az Alkotmány 2010. július 6-i módosítása volt. A korábbi szöveghez képest bekerült Alkotmányba a sajtószabadság védelme mellé a sajtó „sokszínűségének" védelme, továbbá új szövegként az a mondat, amely szerint: „...a demokratikus közvélemény kialakítása érdekében mindenkinek joga van a megfelelő tájékoztatáshoz a közügyek tekintetében." Változott a médiát érintő kétharmados törvények meghatározása is: ebből a körből kimaradt – s jelenleg hatályos Alaptörvényből is hiányzik – a tájékoztatási monopóliumok megakadályozásáról szóló törvény.

Az új alkotmányszövegben megjelent a közszolgálat meglehetősen elnagyolt alapértelmezése, illetve rögzítették a közszolgálat felügyeletének rendjét:

> „A Magyar Köztársaságban közszolgálati médiaszolgáltatás működik közre a nemzeti önazonosság és az európai identitás, a magyar, valamint a kisebbségi nyelvek és kultúra ápolásában, gazdagításában, a nemzeti összetartozás megerősítésében, illetőleg a nemzeti, etnikai, családi, vallási közösségek igényeinek kielégítésében. A közszolgálati médiaszolgáltatást az Országgyűlés által választott tagokkal működő autonóm közigazgatási hatóság és független tulajdonosi testület felügyeli, céljainak megvalósulása felett pedig az állampolgárok egyes, törvényben meghatározott közösségei őrködnek."

(Itt meg kell jegyeznem, hogy a később létrejött médiahatóságot nevezheti autonóm közigazgatási hatóságnak az alkotmányszöveg, s hivatkozhatnak a kormánypártiak erre az autonómiára, ám a gyakorlatban ez nem érvényesül: a hatóságot irányító személy/személyek és megválasztásuk módja nem garantálja ezt az autonómiát.)

A módosítás nyomán viszont kikerült az alkotmányszövegből a „közszolgálati rádió, televízió és hírügynökség" fogalomkör, helyette a módosított szöveg a „közszolgálati médiaszolgáltatás" fogalommal operált. Ez azért fontos változás, mert az új szöveg már nem nevesítette külön a közszolgálati hírügynökséget, és így tulajdonképpen megszüntette annak alkotmányos létalapját.

A fent idézett szövegváltoztatással alapozták meg azt (ami már az új médiatörvény-csomag további szabályaiban testesült meg), hogy a hírügynökséget is médiaszolgáltatásnak tekintsék. Pedig egy hírügynökség nem médiaszolgáltató, mert nem tévé vagy rádió, és nem sugároz műsort, s véleményem szerint az sem teszi az MTI-t médiaszolgáltatóvá, hogy a rádiós hírek, illetve a tévéhíradók hírei az új rendszerben nem a köztévé vagy a közrádió felelős szerkesztésében, hanem az MTI alkalmazásában álló szerkesztők felügyelete alatt készülnek. És – mint már jeleztem – ez azért fontos, mert az EU az állami támogatás és annak szabályszerűsége szempontjából másképp tekint egy köztévére, mint egy közszolgálati hírügynökségre. Egy televízió, amely sugárzással juttatja el a közönséghez műsorait, fogalmilag médiaszolgáltató, egy hírügynökség pedig, amely alapesetben nincs közvetlen kapcsolatban a közönséggel, nem az. Vagy legalábbis a hagyományos hírügynökségek nem médiaszolgáltatók.

A mai magyar MTI kifejezetten „unortodox" azért is, mert nem csupán hírügynökségi hírek, hanem ezen felül rádiós hírműsorok és tévés hírműsorok is készülnek a Magyar Távirati Iroda szakmai felügyeletével. Hangsúlyozom: a felügyeletével, mert – s ha van az „unortodoxnak" középfoka, akkor ez a magyar megoldás „unortodoxabb" – a tévés és rádiós hírműsorok effektív gyártása nem az MTI-nél, hanem az új közmédia-rendszerben létrehozott Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapnál, az MTVA-nál történik.

Mielőtt néhány új elemet felvillantanék ebből a hihetetlenül bonyolultra sikerült új közmédia-szervezetről, visszatérnék még az Alkotmány sorsára. A már jelzett alkotmány-módosítás után volt még egy alkotmány-módosítás, amelyet az új média-jogszabályok megalapozása érdekében fogadtak el: ez volt a 2010. évi CLXIII. törvény, amely az alkotmányba iktatta a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság intézményi létét és feladatait. És ezután jött a 2011 áprilisában elfogadott, ma hatályos Alaptörvény, amelynek IX. cikkét azért idézném itt szó szerint, mert most ez a vélemény-nyilvánításra és a sajtószabadság ügyeire vonatkozó aktuális alapszöveg a magyar jogban.

> „(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.
> (2) Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.
> (3) A sajtószabadságra, valamint a médiaszolgáltatások, a sajtótermékek és a hírközlési piac felügyeletét ellátó szervre vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg."

A mi szempontunkból fontos, hogy ebben a szövegben nincs utalás a közszolgálati médiaszolgáltatókra, így – legalábbis az Alaptörvényből – nem vezethető le az államnak az az alkotmányos kötelezettsége, hogy közszolgálati médiaszolgáltatókat tartson fenn. (Ezek a kötelezettségek azonban továbbra is levezethetők a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvényből, amelyben a „közönség jogai" cím alatt szerepelnek.)

Nem vállalkozom az új közmédia-rendszerben kialakított, hihetetlenül bonyolult, egyértelmű felelősségi és jogviszonyokat nem teremtő szervezeti felállás leírására, csak felvillantom néhány elemét. Az MTVA együttműködési megállapodás alapján biztosítja az eszközöket, köztük a tévés és a rádiós riportereket a köztévé, valamint közrádió hírműsor-gyártásához, amely műsorokat az MTI állományában lévő főnökök vesznek át tőlük. A hírek, fotók értékesítése az Alap feladata, viszont a közmédiumok közös internetes portálja, a hirado.hu szakmai felügyeletét az MTI látja el: a főszerkesztő, illetve a vezetők az MTI állományában vannak, a portál napi működtetését viszont az MTVA állományában lévő munkatársak végzik. Az eszközeitől megfosztott két köztévé és a rádió szervezetében egyenként ötven fő alatti a létszám – nyilvánvalóan azért, hogy ne kelljen Üzemi Tanácsot választani –, a szintén vagyon nélkül működő MTI-nél – az archívumok mind az MTVA-nál vannak – pedig 180 körüli. A konglomerátum dolgozóinak zöme, jelenleg több mit kétezer fő pedig az MTVA alkalmazásában áll.

Ez a nehezen átlátható, szerintem tarthatatlanul bonyolult szervezeti felállás már önmagában elég ok lenne arra, hogy az új magyar közmédia-rendszert egyszerűbbre és a nemzetközi gyakorlatban ismert szervezeti sémára cseréljük: legyenek vagy lehetnének egy szervezetben a valódi közműsor-szolgáltatók, a hírügynökségnek pedig ki kell maradnia a konglomerátumból és vissza kell kapnia logikus különállását. Természetesen kapja vissza függetlenségét is, amelyet a világ számtalan fejlett demokráciájában élvez. És nem gondolom, hogy feltétlenül állami támogatást élvező közmédium formájában kellene főnixmadárként az MTI-nek újjászületnie. Jól bevált forma lehetne a hírfelhasználó nagy hazai médiavállalatok közös tulajdonában lévő hírügynökség – ilyenformán működik az osztrák APA, a német DPA, az amerikai AP vagy éppen a japán Kyodo hírügynökség. Igaz, ez nem „unortodox" megoldás lenne…